

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

Інститут історії України Національної академії наук України (далі також – ІУ) є провідною науковою установою держави у сфері історії України, що проводить інноваційні дослідження світового рівня з провідних напрямів національної та всесвітньої історії. Фундаментальні та прикладні студії із соціально-політичної, військової, економічної, соціокультурної, інтелектуальної, регіональної, локальної, усної історії відповідають пріоритетним напрямам стратегії наукового розвитку держави та дорожнім картам академічного поступу.

Інституціоналізація історії України за новітньої доби розпочалася 1918 р. зі створенням Української академії наук, у межах якої функціонував Перший відділ – історично-філологічний. Від того часу існували різноманітні інституціональні структури й осередки – комісії, кафедри та ін., у межах яких розроблялася та студіювалася історія України.

1928 р. проект створення Українського історичного інституту як академічної інституції в системі ВУАН розробив акад. М. Грушевський. Він планував перетворити науково-дослідну кафедру історії України у м. Києві на потужний Інститут із розгалуженою мережею відділів і секцій, але йому цей науково-організаційний проект реалізувати не вдалося.

У 1936 р. до складу ВУАН були введені створені на базі Всеукраїнської асоціації марксо-ленінських інститутів гуманітарні інститути, зокрема Інститут історії. У липні 1936 р. на базі цього Інституту та ліквідованих академічних інституцій створено Інститут історії України АН УСРР (від березня 1953 р. – Інститут історії АН УРСР, від листопада 1990 р. – Інститут історії України АН УРСР).

Станом на 1 січня 2019 р. в Інституті історії України (далі – Інститут, ІУ) працює 147 наукових співробітників, зокрема 126 спеціалістів вищої кваліфікації: 38 докторів і 88 кандидатів наук.

В ІУ розробляються фундаментальні проблеми, пов'язані зі студіюванням майже всіх епох і періодів національної історії від раннього середньовіччя до сучасності включно, а також вивчається історія України у багатоманітних контекстах міжнародних відносин, європейського та всесвітнього історичного процесів тощо. Інститут забезпечує розробку як систематичних, узагальнюючих наративів з усіх періодів історії України, зокрема у вигляді українського гранд-наративу (багатотомних фундаментальних студій), так і формування базового

фахового компендіуму з національної історії у довідкових, словникових й енциклопедичних форматах. Щороку ІУ публікує понад 600 наукових праць загальним обсягом 1,5 – 2 тис. друк. арк.

У Всесвітній мережі ІУ потужно представлений спеціалізованим інформаційним ресурсом: <http://history.org.ua>.

Діяльність ІУ регламентується Конституцією України, Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та іншими законодавчими актами, Статутом НАН України, а також Статутом ІУ НАН України.

Концепція наукової діяльності Інституту є рамковим документом, який визначає напрями науково-дослідної, науково-організаційної, науково-методичної, науково-освітньої, науково-видавничої, науково-популяризаторської та пам'яткоохоронної роботи задля отримання фахового наукового (у широкому сенсі – інтелектуального) продукту – у вигляді наукового та/або науково-прикладного результату: конкретних історичних студій, концептуальних пропозицій, методичних і дидактичних розробок, експертних висновків, консультацій і рекомендацій.

Інститут створений та функціонує з метою проведення фундаментальних, і прикладних наукових досліджень, спрямованих на продукування, поширення та використання науково-історичних знань для повномасштабного, мультикультурного, полівимірного конструювання та представлення історії України, зокрема для адаптації та переведення знань у різноманітні формати практичного використання у світлі актуальних дидактичних, методичних, консультативних, експертних запитів, підготовки висококваліфікованих наукових кадрів, задоволення широкого діапазону культурно-просвітніх, освітніх, довідкових, соціальних потреб суспільства та забезпечення історичного сегмента інформаційної підтримки інноваційного розвитку країни.

Для ІУ науково-дослідна діяльність є основною, решта сфер функціонування установи є похідними від неї і підпорядковані основній його діяльності.

Місія ІУ полягає в організації та проведенні на світовому рівні фундаментальних пошукових досліджень історичного спрямування й створенні на цьому фундаменті якісно нового інноваційного наукового продукту для забезпечення сталого розвитку наукового потенціалу України.

Стратегією Інституту є збереження й зміцнення статусу потужного міждисциплінарного дослідницького центру міжнародного рівня, забезпечення методологічної, аналітичної та інформаційної розробки міжнародних, державних, регіональних й місцевих програм та проектів історичного спрямування, своєчасного реагування на виклики часу, зокрема запити органів державної влади та управління й суспільства.

Метою наукової діяльності ІУ є проведення фундаментальних і прикладних досліджень, систематизація, упорядкування, поширення й

популяризація науково-історичних знань з історії України, а також передача наукових знань, забезпечення спадкоємності, сталості й інтенсивності науково-пізнавального процесу, зокрема постійної ротації поколінь кадрів академічних істориків та підготовки високопрофесійних кадрів.

Завдання:

– створення умов для проведення наукових досліджень і розробок, що відповідають кращим зразкам українського та міжнародного рівня;

– концентрація унікального, створюваного десятиліттями кадрового, наукового та інфраструктурного потенціалу, цілком придатного для постановки та розв’язання принципово нових міждисциплінарних проблем, орієнтованих на своєчасні відповіді на виклики сучасності.

– продовження та розвиток фундаментальних пошукових та прикладних досліджень світового рівня з ключових напрямів національної та всесвітньої історії, зокрема:

– студіювання давньої й середньовічної історії України;

– вивчення історії України ранньомодерної та модерної доби;

– дослідження історії України ХХ – початку ХХІ ст.;

– розробка проблем національних та етнокультурних процесів в історичній ретроспективі та сучасній перспективі;

– студіювання історії України у загальноєвропейському та всесвітньому культурно-історичному процесі, а також у системі міжнародних відносин певної доби;

– розробка історіографії та спеціальних історичних дисциплін з обсягу історії України;

– надання науково-консультативних послуг і проведення фахової експертизи законодавчих та інших нормативних актів, наукової, інформаційно-методичної, консультативної підтримки державних та громадських заходів, меморіальних проектів на кшталт підготовки концепції й обґрунтування Закону України «Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні» (2006), або розроблення концепції «Меморіального музею пам’яті жертв Бабиного Яру» та ін.

– координація наукових та інформаційно-довідкових проектів у сфері історії України;

– підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру та докторантуру;

– забезпечення високого фахового рівня й академічних стандартів науково-історичних студій;

– систематичне нагромадження, узагальнення, упорядкування науково-історичних знань, а також їхня широка популяризація;

– створення умов для вільної реалізації творчих можливостей наукового колективу та соціального захисту працівників ІІУ;

– підтримка у належному стані та постійний розвиток й оновлення дослідницької інфраструктури (науковий архів, наукова бібліотека, поліграфічна дільниця, сайт інституту, бази даних та ін.);

– інформування широкої громадськості про результати діяльності Інституту.

Вирішення концептуальних завдань відбувається у рамках фундаментальних та прикладних досліджень у галузі історії України.

Об'єктами наукових студій виступають давня і середньовічна історія України, історія України модерної доби, історія України ХХ ст., національна та етнокультурна історія та сучасність, Україна в загальноєвропейському та всесвітньому суспільно-політичному процесі, історіографія та спеціальні історичні дисципліни.

Предметом діяльності Інституту є здійснення наукової, інноваційної та науково-педагогічної роботи в галузі соціогуманітарного забезпечення сталого розвитку наукового потенціалу України, національної державності та територіальної єдності країни.

Наукова діяльність ІУ, що здійснюється на підставі даної Концепції, забезпечує постійне та систематичне продукування, поширення та популяризацію наукових знань з історії України як важливої складової державної політики в інформаційній і соціогуманітарній сферах.

Інститут проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження з майже всіх напрямів, галузей, періодів й епох історії України з метою продукування, систематизації та популяризації нових наукових знань, їхньої адаптації, поширення та використання для різноманітних практичних цілей, зокрема у навчальному процесі, культурно-просвітницькій діяльності, інформаційно-медійних практиках тощо. Дослідницькі стратегії, концептуальні пропозиції, інструментальні новації та методики, котрі вживаються у фундаментальних і прикладних студіях, спираються на засади міждисциплінарності, мультикультурності, полівимірності та інтердисциплінарного обміну.

Безумовний пріоритет надається розвитку фундаментальних пошукових досліджень, що мають конкурентоспроможний потенціал та наукову новизну, відповідають кращим національним та світовим стандартам.

Теоретичні та методологічні розробки Інституту передбачають:

– підготовку та висунення новітніх концептуальних пропозицій щодо конструювання і представлення повномасштабної історії України від давніх часів до сучасності на рівні сучасних фахових стандартів і наукових вимог;

– опрацювання понятійного / термінологічного апарату історичної науки, зокрема вивчення змістовної основи, продукованих смислів, теренів циркуляції та застосування, інструментального потенціалу наукових дефініцій, а також

висунення пропозицій і робочих програм щодо їхнього упорядкування та кодифікації;

– засвоєння, адаптацію та застосування до історії України інструментальних новацій, новітніх дослідницьких стратегій, концепцій і теорій у світлі провідних тенденцій сучасного історичного та соціогуманітарного знання з пріоритетною увагою до практик культурної антропології, мікроісторії, регіоналістики, нової інтелектуальної, культурної та соціальної історій;

– підготовку та написання українського історичного гранд-нарративу (великого тексту) у багатотомному форматі, який має інтегрувати, узагальнити, адаптувати й переосмислити джерельний матеріал, фактографічну інформацію, творчі здобутки, концептуальні пропозиції, інструментальні новації 2000-х рр.

Методологічні та теоретичні розробки, зорієнтовані на представлення консолідуючих ідей вітчизняної минувшини – культурна багатоманітність, етнонаціональне та регіональне розмаїття у світлі єдиної територіальної історії. Водночас ці розробки скеровані на систематичне опрацювання та гармонійне запозичення й адаптацію міждисциплінарних трансформацій та інтердисциплінарних запозичень у розрізі провідних метаморфоз сучасного історичного і соціогуманітарного знання.

Студії з окремих предметних областей, сфер, періодів та епох з історії України зорієнтовані на:

– розгортання й інтенсифікацію як традиційних, так і новітніх напрямів студіювання історії України: історична медієвістика, новістика, литуаністика, регіоналістика, урбаністика, військова, інтелектуальна, соціальна, політична й економічна історія, історія повсякденності, історія міжнародних відносин, історія дипломатії та ін.;

– розширення фундаментальних енциклопедично-словникових проєктів з історії України, передусім «Енциклопедії історії України», видання спеціалізованого тому «Україна – українці», кількох додаткових томів, окремих фахово-галузевих і тематичних енциклопедій з різних періодів історії України, а також їх переведення у формат потужного відкритого мультимедійного ресурсу з історії України у Всесвітній мережі з постійним науковим й інформаційним супроводом та систематичним оновленням;

– створення систематичної та полівимірної історії історіографії, а у широкому розумінні – масштабної історії історичної науки з урахуванням магістральних векторів інтелектуальної, культурної та соціальної історії, а також інтердисциплінарних впливів наукознавства, культурології, соціології та філософії науки;

– удосконалення й розширення сегмента інформаційно-довідкових та словникових видань, як серійних («Звід пам'яток історії та культури України»,

«Реабілітовані історією», «Українські історики»), так і спеціалізованих, зокрема персоналістичних біобібліографій, галузевих і фахових довідників, каталогів, інвентарних описів.

Таке поєднання традиційних і новітніх сегментів, областей, сфер і напрямів історичної науки підпорядковане завданням розширеного та поглибленого студіювання історії України, зокрема реагуванню на пізнавальні виклики – антропологічні, мультикультурні, цивілізаційні концептуальні пропозиції, поєднання й комбінування стратегій з мікро- та макроісторії та ін.

Зусилля ІУ зосереджені також на пошуку новітніх інформаційних і медійних форм та способів наукової популяризації та репрезентації історичного знання за низкою напрямів, зокрема:

– підтримка та просування новітніх форматів популяризації історичного знання та проектів науково-просвітницького спрямування, своєрідним орієнтиром для яких є успішні й дієві сучасні проекти – «Історичний фронт. Лікбез», інститутська серія наукових праць «Студії з регіональної історії» та ін.;

– систематична участь співробітників у телевізійних і радіомовних проектах задля постійного інформування громадськості та суспільства про наукові студії Інституту зокрема, та популяризації сучасних історичних знань загалом;

– розробка й апробація оптимальних форм і способів включення й інтеграції історичної науки до інформаційних та мультимедійних технологій і ресурсів, наприклад, подальша розбудова веб-порталу ІУ, який є на сьогодні одним із найбільших ресурсів з історії України у Всесвітній мережі (<http://history.org.ua>), модерний проект відкритого електронного архіву академіка М. Грушевського (<http://hrushevsky.nbu.gov.ua>); проект «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби» (<http://www.reabit.org.ua>) та ін.;

– висунення й апробація дослідницьких стратегій і методик у світлі новітніх викликів, кинутих джерелознавству та спеціальним галузям історичної науки, як-от: циркуляція й кодифікація е-версій джерел, введення веб-елементів до наукового апарату, своєрідна технізація та віртуалізація наукової мови.

Пошук нових форматів, практик і стратегій пов'язаний із усвідомленням і переосмисленням більш широкого призначення фахової спільноти та новітніх ролей історика. Функціонування цих напрямів діяльності в ІУ базується на дальшому перерозподілі ролей науковців-істориків від початку 2000-х рр., зокрема з розширенням функцій від традиційних академічних істориків й учених-експертів до науковців-коментаторів або модераторів із певними мас-медійними ролями, організаторів відкритих, інтерактивних культурно-просвітницьких, популяризаторських, науково-освітніх заходів, програм, проектів тощо.

Теоретичні та методологічні розробки, студії з окремих напрямів, предметних областей і сфер, періодів та епох з історії України, пошук новітніх інформаційних і медійних форм і способів наукової популяризації та репрезентації історичного знання за низкою напрямів здійснюються в Інституті шляхом:

- виконання науково-дослідних робіт (НДР);
- проведення досліджень на здобуття кваліфікаційного рівня (дисертації);
- організації міжнародних, всеукраїнських, регіональних та інших конференцій, сесій, круглих столів, симпозіумів, відкритих лекцій і т.п.;
- створення постійно діючих дискусійних просторів у форматі семінарів окремих відділів, творчих і фахових груп за зацікавленнями, відкритих майданчиків із активним залученням колег з інших академічних інститутів, університетів та вищих навчальних закладів;
- тісної співпраці з мас-медійними проектами, ТВ і радіопрограмами, відкритими е-проектами та ін.;
- гнучкої адаптації науково-організаційної структури Інституту під потреби актуальних і прикладних наукових проектів, зокрема створення спеціалізованих робочих груп, секторів і т. п.

Результатом збалансованого та ефективного сполучення теоретико-методологічних розробок зі студіями з окремих напрямів, предметних областей і сфер, періодів та епох з історії України, а також новітніх інформаційних і медійних форм і способів наукової популяризації та репрезентації історичного знання є створення повного циклу наукових практик.

Цей цикл дозволяє забезпечити підготовку та просування наукового продукту: від висунення ідей та формулювання дослідницьких завдань, вибору методологічних засад й інструментарію під конкретні проекти до їхньої реалізації, продукування нового знання, форм його апробації та представлення як фаховій корпорації, так і широкій громадськості.

Результати творення, продукування, апробації та популяризації нового знання, зафіксовані у різноманітних формах наукової продукції, звітності та носіях інформації: наукових планах, звітах, публікаціях (монографії, збірники статей, матеріали семінарів і конференцій, методичні рекомендації, біобібліографічні покажчики, енциклопедії, словники, каталоги, автореферати, дисертації, серійні та періодичні видання тощо), електронних базах даних, е-версіях публікацій, науково-методичних документах, науково-популярних та дидактичних розробках тощо.